

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh, pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

5. Kozaperska 1848.

14.

Puška, strašno nevarna reč.

(Konec.)

Izučèn lovec (jager) se je bil enkrat na lovu (na jagi) takó na puško operl, de je bila cev ravno pod pazho. Petelin je bil napét, gospód zamišljen. Pes se mu hoče prilizovati in se s sprednjima nogama po puški spnè. Tresk! in gospódova roka je bila prestreljena. Pes se je bil z eno ного na puškin jezičik operl in jo sprožil. Rana se je scer zacélila, ali popolnoma zdrava roka nikdar ne bo. Pri vsakim spremienji vrémena velike bolečine terpi. —

Trijé lovci so šli zaporédama po hosti. Puške so takó nesli, de so ceví naprej glédale. Srednji zadéne s petelinam v bližno vejo, ktera petelina prizdigne. Ta se zmuzne, — udari po kápici, — puška se sproži, — strel sprednjiga lovca v herbet zadéne in ga prestrelí. Kar dihnil ni več. — Ta nesrečna prigodba spríčuje, de je puško nar varniši takó nositi, de je cev kviško obrnjenja; četudi se puška sproži, strel vender nikogar ne zadéne. —

Pred enim mescom, ko sim bil v Notrajskim v opravkih, nas je šlo sédem skup po gojzdu. Štirje smo imeli puške seboj, misleči, de bomo morde kakiga zajca, ali kako drugo zvér dobíli. Brez kaj narajmati, se opoldne utrudeni vsedemo, de bi se nekoliko spočili. Eden gospodov, ki je bil puško od družiga posodil, se med pogovorom s to puško igra in prizdigne petelina. „O, ti šembrani človek! je djal, de je puška popolnoma nabasana pa še kápice gori ni!“ — Takó se jezi čez gospóda, ki mu je bil puško posódil, ter brez skerbí petelina pásti pusti. Pa kakó se on in mi vsi prestrašimo, ko puška zahrešči! Na naše vprašanje, kakó de se je to zgodílo, nam prestrašeni gospod odgovorí: „Kakor mislim, je bila kápica že precej časa gori, in je takó začernéla, de sim mislil, de je ni gori.“ Res je bilo takó. „Presnetó — je rekel — me je butica v nogo udarila!“ K sreči je bila cev navzgor obrnjena; ko bi jo bil ravnó od sebe deržal, bi bil gotovo logárja ustrelil, ki mu je nasproti sedel. —

Pred nekoliko léti se je v novícah bralo, de ste se dve na kápice narejeni puški — potem ko je ena tri tedne, druga pa le deset dní nabasana visela — samé sprožile, čeravno ni bil petelin pri nobeni napét. — Una je bila, predin jo je lovec obésil, od dežja zmóčena; ta pa je na vlažnim (mokrotnim) kraji viséla. To se morde mladim bravcam Védeža čudno in nemógoče zdí; berž pa ko se bojo v višjih šolah ali pa iz lastne pridnosti še préd učili

umétnosti po imenu „lóčba“ ali po ptuje „kemija“, se jim bo taka prikazen scer čudna, pa ne nemogoča zdéla. —

Nék svat (óhčetník) hoče od poróke grede s pištólo na veselje streliti. Kápica je bila nekoliko premajhna. Jo na prašník potlačiti, hoče mož počasi petelina na-njo spustiti. Ali ta se mu spod palca zmuzne, pištola se sproži in mu hudó razmesári dva persta, ki jih je pred cevjo deržal. — Navada na svatbah ali ženitninah streljati je že dosti nesrěč kriva. Koliko ljudi je že zavolj té navade življenje zgubilo, koliko hiš že pogorelo! Ko bi se pač opustila! —

Glejte, otroci! kako nevarna réč je te-dej puška! — Če je pa puška — kakor ste slišali — že marsikteriga odrašeniga človeka in izučéniga strelca prevarila (goljufala), ter njega, ali pa po njem družiga nesrečniga storila; koliko več se morajo puške nevédni otroci bati! — Ni pa še zadosti, de prihodnji strélec vé, kakó se puška nabaše, in ktere nevarnosti de so s streljanjem sklenjene; on móra tudi dovolj močán biti. Kakor se sliši je mladi petošolc undan Ljubljanskiga tergovca Mošiča le zató ustrelil, ker je bil za terdo peró puške preslabih rok. Petelin, ki ga je napenjal, mu uide, in strel ubije imenovaniga tergovca, ki je pred puško stal. — Ta žalostna zgodba pa ne uči le, de móra strelec dovolj močnih rok biti, ampak tudi, de ne smé misliti, de imá ptuja puška ravno tiste lastnosti kot njegova. Če si ne misliš, de imá morde terje peró od tvoje, se ti zna

petelin pri napénjanji zmuzniti in kaka nesreča zgoditi. Če si ne misliš, de morde neznana puška pri strelu močno sune, in je na lice in živòt dobro ne nasloniš; te utegne hudò udariti. Kdor hoče ptujo puško rabiti, naj njeniga lastnika (gospodarja) poprej zastran njenih lastnòst popraša. — Nadalje uči ta zgodba, de se naj pri napenjanji petelína puška nikdar proti kakimu človèku, ampak vselèj s cevjo nakviško derží. — H koncu še rečem, de se naj noben mladénc vsaj pred šestnajstim létam s streljanjem ne pečá. Predin pa se pečá, naj se da umnimu strelcu sosebno zastran basanja in deržanja puške pri mérjenji popolnoma podučiti in si vse natanjko pokazati. Kdor je sprednje žalostne zgodbe bral, naj misli pri streljanji tudi na-nje in na njih vzroke, de sam sebe ali koga družiga nesrečniga ne stori. *J. Navratil.*

Pogovor učenika z učenci.

Učenik. Mislim, de se še véste spomniti, odkod de pride, de kravje mleko (pa tudi mleko družih žival) včasí kervavo, rudeče, višnjèvo in rumeno postane. Hudobni goljufni človèk, ki morde zares eden ali drugi pomoček zoper take napake vé, kakor sim vam tudi jez zadnjič dva povédal, — tak človèk, ki svoje ljudi pozná, nalaš pravi, de zna oddélati, to je odcóprati, de se ga potém ljudjé bojé in mu večkrat kaj zaslužiti dajo. Drugi goljufivci pa nič ne vejo, ko jesti in piti, so pa prekanjeni, in kader jih

kdo pokliče, de bi kakimu človeku ali živinčetu oddélali, s plečimi zmajajo rekóc: „Hm! prepozno ste me poklícali; ne vém če bo kaj, — pa morde vender.“ Čez menj ali več časa si narava ali natora sama pomága; neumni ljudje pa mislijo, de je rés cópernik oddelal. Če pa človek umrè, živinče pogíne, pravi prekanjeni goljuf: „Ja, sej sim vam prec povédal, de je že prepozno, de ne vém, če bo kaj.“ — Ali zdej še kdo izmed vas véro imá, de mlečne napake ali kaka druga človeška bolezin od cópernic izhaja?

Več učencov. Naka, naka, naka.

U. To me veselí. Zdej pa vam hočem zgodbo povédati, ktera spríčuje, de ni nič neumnišiga, kot na cópernice verovati. — Luka in Maruša sta iméla eno kravico. Luka, pijanec, je kravi slabo polagal; Maruša, pijánka, jo pa na dan po štirikrat molzla in kerčmarici mleko za vino dajala. Kar na enkrat revna krava kervavo mleko dobí. Luka in Maruša kolneta človeka, kateri je kravi storil, de se hiša trese, in se grozita, ga umoriti, berž ko ga zvésta. Zdej v hišo stopi beračica, ki je prvič po tisti vasi beračila. „Kaj se takó togotita?“ „Kdo bi se ne togotil!“ ji odgovorí Maruša, ki je od pijanosti komaj na nogah stala „kdo bi se ne togotil; eno samo krávico imava, pa še té je nék hudičev človek naredil, de kervavo molze!“ Nató beračica: „Če mi dasta tri petíce, vama prec sredstvo (mitelj) povém,

de bosta malopridniga cópernika poznala, in de bo mlečna napaka zginila. Brez vsiga pogajanja (brez vse glihinge) ji naštéjeta 3 petice; ne vinarja jima ni ostalo. — Beračica se zdej s pomenljivim obrazom k pijani Maruši obrne in pravi: „Denite pisker kervaviga mléka v razbéleno peč, pokrite ga in pustite ga vréti. Čez en ali k večim čez dva dni bo krava spét čisto mleko dobila. — Kakor se bo pa mléko v peči cverlo, ravno takó se bojo cópernici čeva cverle, in bo prec jutri zjutrej perva kaj na pósodo prosit prišla; pa ji ne smé nobeden odgovora dati, sicer bojo njene bolečine pri priči nehale.“ —

Drugi dan zgodej pride bótra Lukatovih in Marušinih otrók eno matiko na pósodo prosit. „Kaj ti — ti, naša hotra, ti si tista cóperna baba!“ Pláneta obedva čez-njo, in jo začneta on z matiko, ona z burkljami po glavi mahati, in ne nehata poprej, de se nedolžna bótra vsa s kervjo políta zgrudi in mertva obleží. Obedva sta bila zavolj tega hudodelstva v ječo veržena in nista več iz nje prišla. —

Otroci! poglejte žalostne nasledke neumne vére na cópernice! Nevédnost, zanikernost in pijanost — to so nar večí cópernice, ki ljudi zatírajo; drugih cópernic ní. — Ali je to copernija, če se kravi nič jesti ne da, de potem mleko zgubí, ali pa hudó molžena kervaviga dobí? Cópernik, ki takó copra, res zasluži, de bi se mu čeva scver-

le. — Drugo bart vam bom kaj družiga povedal.

*Otroci! varite se strupenih gob in
cvetlic.*

Gobe niso vse za jesti; dosti je strupenih, več škodljivih, ko zdravih. Nar nevarneji je mušnica *), lepó rudeča, pa bélo pikasta, ki jo muham nastavljajo. Škodljive gobe lahko ponosu poznáš; slinove so, na visokim stebli, operhljiviga duha. Gob ne pobéraj, katerih ne poznaš; pa tudi nar boljši škodujejo, ako niso prav posušene ali dobro shranjene. Béliga čebula zravin kuhati deni; ako začerní, so gobe strupene, zaverzi jih. — Skoraj za vsakim voglam kaj strupeniga raste, kar je otrokam nevarno.

Podlésk, ušivec alj golobnják **) je lépa višnjata cvetlica (roža), ki zdej v jeseni po travnikih gosto cvetè, peresa pa prihodno pomlád požene. Ima korenje poldrugi pale dolgo, zgorej tenko, spodej tolsto, grozno strupeno. Perje tudi živini škodje. *Otroci!* varite se te cvetlice, v usta pa je ne smete níkakor देंवति; takó tudi nobene druge, od ktere ne veste, de ni štrupena.

Oče in sin.

(Basen.)

„Kaj pa takó pazljivo gledaš, Matiček?“ vprašajo en večer oča svojiga starjiga sina, ki je vès zamišljen v léšarbo glédal.

*) *Fliengenschwamm.* — **) *Herbstzeitlose.*

„Dve nesrečni živalici, ki ste ravno tukaj svojo smert storile. Glejte, tu je lih majhna véšica okoli luči ferfetála takó dolgo, de si je perutnice persmodila; in vunder je že préd vidila, kakó žalostno je komár konec vzél, ker je preblizo luči prišel.“

„To je res, ljubo déte; té ubóge živalice se dajo, kakor ljudjé, le od videza zapeljati, in leté, brez de bi si nesréčo svojiga bližniga k sercu vzéle, lahkomiselnó v svoj pogín!“

Détomil.

Z m é s.

(*Nektere zvezde*) so bliže, veliko pa jih je, ki so dle od zemlje kot sonce. Danica je od zemlje skoro ravno takó deleč kot sonce; zvezda Síri po imenu pa je čez 200 tavžentkrat dlè. To vse natanjko zmérijo zvezdoglédi z umetno narejenim orodjem, čeravno ne morejo do sonca in drugih zvézd.

(*Zemlja*) ni plošata kakor miza, ampak okrogla kakor krogla ali kugla.

(*Sonce*) je skoro poldrugi milijonkrat veči od zemlje.

(*Luna*) je 50krat manjši od zemlje.

(*Danica*) je tudi manjši od zemlje.

Nenavadne beséde.

Húliti ali *perlizovati se*, ne † (šmajhlati se.)

Igra, *igrati*, *igrati se*, ne pa † (špil, špilati, špilati se.)

Rozalija Eger, záložnica. *J. Navratil*, vrednik.